

MARA MATOČEC I ŽENE

MARA MATOČEC AND WOMEN

Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ
 Filozofski fakultet u Zagrebu,
 Red. prof. u mirovini
 10000 Zagreb, Draškovićeveva 23
 e-mail: mira.kolar@zg.t-com.hr

Primljeno / Received: 25. 6. 2018.
 Prihvaćeno / Accepted: 23. 11. 2018.
 Pregledni rad / Review
 UDK / UDC: 929Matočec, M.
 821.163.42:305-055.2

SAŽETAK

Mara Matočec (1885.-1967.) rođena je u Drnju, ali se je kao pjesnikinja Hrvatske republikanske seljačke stranke formirala u Đurđevcu da bi onda nakon preseljenja u Koriju kraj Virovitice djelovala na kulturno-umjetničkom planu među ženama u okolici Virovitice, a od 1935. djeluje i politički i kulturno na širem području. Ona je promotor prikaza teškog života žena na selu, ali i glasni tražilac da žene budu ravnopravne s muškarcima. Ostala je do kraja života na liniji ideja Antuna Radića zastupajući njegove ideje okupljanja žena kroz društveno-politički rad, ali ju je ta privrženost idejama braće Radić bacila u potpuni zaborav nakon završetka Drugoga svjetskog rata. Njezini radovi su značajni i za analizu etnografskog života u Podravini a okušala se je u pjesmama, igrokazima, kratkim pričama i zabilješkama, koje zbog svoje izvornosti postaju izvor za povijest sela i povijest Hrvatske seljačke stranke.

Ključne riječi: Mara Matočec (1885.-1967.), seljačka književnica, društveno buđenje žena, Đurđevac, Podravina

Key words: Mara Matočec (1885-1967), peasant author, social awakening of women, Đurđevac, Podravina

1.

Podravinu u historiografiji smatraju kolijevkom Hrvatske seljačke stranke. Ovaj fenomen je objašnjen samo time da je pored ideologije Antuna Radića i političkog djelovanja Stjepana Radića i Tome Jalžabetića bilo još nešto što je utjecalo da je puk ovog kraja listom bio za Hrvatsku seljačku stranku, dajući tako znatan doprinos izbornoj pobjedi ove najveće stranke u Hrvatskoj u međuratnom razdoblju.

Mislim da danas možemo zaslugu za to pripisati Mihovilu Pavleku Miškini i Mari Matočec. Nekim čudnim slučajem oboje su rođeni kraj Koprivnice, ali su djelovali na širem području Podravine i Hrvatske. Oni su iznosili nevolje života u Podravini i tražeći bolji život i veću brigu države za taj kraj.

Moje istraživačko zanimanje za Maru Matočec pada u 1965. godinu, kada me je voditeljica arhivskog odjeljenja Tuđmanovog Instituta za radnički pokret, gdje sam tada radila kao arhivist, Vera Lukatela ispravila da slika žene sa crnom maramom nije Kata Pejnović, koja je izgubila tri sina u antifašističkom ratu, kako sam ja mislila, već Mara Matočec iz Podravine. Nakon toga sam godinama pažljivo skupljala sve podatke koji su bili vezani uz Maru, da bih 1992. dovršila rukopis »Mara Matočec« koju mi je tiskao dr. Dragutin Feletar kao prvu knjigu svoje biblioteke »Hrvatski pisci«.¹

¹ Dr. Mira Kolar-Dimitrijević, Mara Matočec. Hrvatska književnica - seljakinja i njen rad na socijalno-političkom i kulturno-prosvjetnom polju u okviru seljačkog pokreta braće Radić. Izd. kuća Feletar, Koprivnica- Zagreb 1993.; Nekoliko godina kasnije održala sam u Koprivnici referat »Podravka Mara Matočec, prva seljačka književnica i političarka u hrvatskom seljačkom pokretu (1918.-1940.)«, Podravina, VI/2007., br. 12, 5-25., dok

Slika 1. Mara Matočec s kćerkom i unukom

Pojava prve žene seljakinje - Mate Matočec - u politici seljačkog pokreta nije slučajnost. Bjelovarsko-križevačka županija bila je poslije 1886. najrazvijeniji poljoprivredni kraj Hrvatske koji pod djelovanjem braće Radić poslije 1905. postaje i kolijevka Hrvatske pučke seljačke stranke, odnosno od 1920. Hrvatske republikanske seljačke stranke i od 1925. samo Hrvatske seljačke stranke. Stjepan Radić je u Podravini, zapravo u Drnju kraj Koprivnice, gdje je i rođena Mara Matočec prema posljednjim istraživanjima prof. Nikole Cika, u svibnju 1904. udario temelje svoje stranke i osnovao prvu organizaciju iz koje se Radićev pokret širio prema ostalim selima Podravine. Kroz više godina stvorena je na tom području jedna od najučinkovitijih baza seljačkog pokreta iz kojeg su izrasli velikani seljačkog pokreta poput Mihovila Pavleka Miškine, Mirka Viriusa, dr. Pavla Tomašića ali i Tome Jalžabetića i Mare Matočec nakon što je u rujnu 1904. Stjepan Radić osnovao svoju drugu bazu u Novigradu Podravskom, Molvama i Virju, a onda i u Đurđevcu 1905. godine.²

Mara više od 20 godina djeluje na javnoj sceni HSS-a. tražeći i dokazujući da su žene ravnopravne s muškarcima. Djeluje kao pjesnikinja, dramaturginja, domoljupka, politička i društvena aktivistkinja, iako zbog toga što žene

sve do 1945. nisu imale pravo glasa, može djelovati samo preko tiska i društvenih organizacija HSS-a. U cjelini uzevši gotovo je nevjerojatna obilna aktivnost Mare Matočec s obzirom da je bila samohrana majka, skrbnica troje siročadi koje je primila na odgoj te posjednica svojeg seljačkog posjeda u Đurđevcu i od 1927. u Koriji kraj Virovitice koji je bio temelj njene egzistencije.

Mara Matočec je do 42 godine živjela u Đurđevcu, a to je ostavilo neizbrisiv trag u njenom jezičnom izrazu, jer piše i govori na đurđevačkoj kajkavštini te život u Virovitici neznatno utječe na njen jezik.

2.

Mara Matočec kao propagatorica Radićevog republikanstva i mirotvorstva (1910.-1925.)

Mara Matočec je rođena u Drnju 1885., a umrla je u Koriji kraj Virovitice 8. svibnja 1967. godine. 41 godinu živjela u Đurđevcu gdje se je formirala kao Radićevka, pjesnikinja i političarka, odnosno aktivistica među djevojkama i ženama, pa je 1927. zajedno sa kćerkom bila član ženskog zbora u Đurđevcu, koji je pjevao na velikom zboru kada je Stjepan Radić 1927. došao u Đurđevac.³ Stjepan Radić je 1908. biran za saborskog zastupnika u Ludbregu ali i u Novigradu Podravskom, te je više puta dolazio

sam o Mari Matočec referirala ponovno u đurđevačkoj knjižnici povodom Dana žena 8. svibnja 2013. na kojem je promovirana i Đurđevci i knjiga mladog Vlatka Smiljanića *Mara Matočec. Hrvatska spisateljica, prosvjetno-kulturna aktivistica i političarka. Biografija*, Virovitica 2013. Izlaganje u Đurđevcu nije tiskano. U Križevcima na Dan žena 8. ožujka 2016. također sam održala predavanje o Mari Matočec, a bila sam sa Vlatkom Smiljanićem i sudionik filma o Mari Matočec.

² M. Kolar-Dimitrijević i Hrvoje Petrić, *Prilozi povijesti seljačkog pokreta u Podravini (Od početaka do 1945. godine)*, Izd. Meridijani, Koprivnica 2015., str. 17.

³ M. Kolar-Dimitrijević, *Mara Matočec*, n.dj., str.24. - slika ženskog zbora u Đurđevcu 1927.

do Koprivnice vlakom, a onda kolima prema Đurđevcu ili Ludbregu. Na tim skupovima zalagao se za unapređenje gospodarske politike u čemu mu je financijski znatno pomagao Tomo Jalžabetić ali je to prijateljstvo prekinuto oko 1925. godine kada je Jalžabetić prešao u Federalnu hrvatsku stranku, te je kao pomagač vlade bio izabran 1931. i za senatora. Vladimir Miholek je ukazao da je odnos Mara Matočec bio susjedski i dobar, no politički su se razišli, pa je nemoguće da to nije ostavilo traga i na njihovim odnosima.⁴ Mara Matočec je uvijek bila uz Hrvatsku seljačku stranku. Činjenica je da je Stjepan Radić do 1923. imao jaku materijalnu pomoć podravskih seljaka i da je uz pomoć Josipa Predavca ali i Tome Jalžabetića osmislio gospodarsku politiku u interesu hrvatskog seljaštva.

Do 1921. nemamo u tisku zabilježeno Marino djelovanje, osim onog na javnom skupu u Koprivnici 1921. godine. No nema nikakve sumnje da je bila aktivna i da se uključivala u rad HSS-a gdje god je to mogla. Iako nije bila akter bila je svjedok dolaska braće Radić u Podravinu te je upijala njihove poruke seljaštvu a za to je imala dosta prilike jer su se braća Radić u svojem djelovanju oslanjali na financijsko pomaganje Podravine koja je bila i njihova izborna baza za biranje u Hrvatski sabor i Tomo Jalžabetić je biran za zastupnika 1908., 1911. i 1913. godine. Godine 1908. održan je u Đurđevcu veliki sastanak na kojem se spominje Štefo Matočec, Ivo Šandor, Miško Leščan, Gjuro Frančina a neki od tih kao Šandor i Frančina bili su kasnije ljevičari u HSS-u te je Frančina i ubijen 1941. od ustaša.⁵ Hrvatska pučka seljačka stranka pobijedila je na izborima 31. kolovoza 1908. u Izbornom kotaru Novigrad Podavski pod koji je spadao i Đurđevac u ponovljenom izboru.⁶ I na sastanku u dvorani đurđevačkog svratišta Preradović u Đurđevcu u svibnju 1911. kojemu predsjedava Tomo Jalžabetić iskazuje se potreba sloge, a za povjerenike stranke u Đurđevcu izabrani su među ostalima i Gjuro Jendrašić, Petar Piškorec, Andro Fuček, Štefo Novosel, Mijo Patački i drugi koji se i kasnije susreću u povijesti seljačke stranke u Podravini.⁷ U tom vremenu dolazi zbog želje za općim pravom glasa do jake politizacije naroda pa se to opaža i na sastanku u Đurđevačkim Konacima 4. lipnja 1911. gdje se kao povjerenici javljaju i Jozo Miholek, Jozo Jendrašić i mnogi drugi.⁸ Slično je bilo i na izborima 1913. u Novigradskom izbornom kotaru koji se sastojao od pet općina političkog koprivničkog kotara i upravnog kotara Đurđevac. Pobijedio je Tomo Jalžabetić a on je dobio i izbore 1913. iskazujući se u to vrijeme kao vrlo koristan i napredan član Radićeve stranke.⁹ Kao zastupnik u tri saziva hrvatska Sabora Jalžabetić se je zalagao se ne samo za opće pravo glasa, već je u Saboru 4. ožujka 1914. tražio promjenu politike prema hrvatskom selu tražeći da se krajiške zaklade stave u banku i da se omogućiti seljacima dobivanje jeftinih kredita, kao i da zemaljska vlada u Zagrebu kupi posjed Schaumburg Lippé od 12.000 jutara u virovitičkom i slatinskom kotaru i da se ta zemlja proda na otplatu siromašnim seljacima iz prenaseljene Podravine.¹⁰ A Mara Matočec se je 13 godina kasnije uključila u kolonizacijski pokret Đure Basaričeka, čuvajući i jačajući u sebi želju za boljom zemljom još od 1914. kada je Zakon o uređenju četvrtog Odjela Zemaljske vlade prenio niz gospodarskih poslova u nadležnost zemaljske vlade, čime je bila dokinuta i Hrvatsko-Ugarska Nagodba iz 1868. koja je Hrvatskoj dala ingerenciju samo nad poslovima uprave, školstva i pravosuđa.¹¹

Mara Matočec je bila susjeda Tome Jalžabetića te je direktno iz prve ruke mogla pratiti sve što se zbiva u povijesti Radićeve stranke. Ona je poslušnica Tome Jalžabetića i sve do javnog zbora u Koprivnici 1921. godine, kad je isti najvjerojatnije spriječio njen javni istup, bila je pod njegovim snažnim

⁴ Vladimir Miholek. Odnos političara Tome Jalžabetića i Mara Matočec, referat na skupu 1. prosinca 2017; M. Kolar-Dimitrijević, Trnovit životni put đurđevačkog političara Tome Jalžabetića. *Đurđevački zbornik* 1996, 1, 1996, 247-268.

⁵ M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrić, *Prilozi*, str. 99. Podatak za Šandora i Frančinu donosim na osnovu vlastitih sjećanja.

⁶ Isto, str. 100.

⁷ Isto, str. 132.

⁸ Isto, str. 113.

⁹ Isto, str. 110, 128.

¹⁰ Isto, str. 133-134, 136.

¹¹ M. Kolar-Dimitrijević, Prvi gospodarski program Hrvatske i Slavonije 1914. godine ili restrukturiranje hrvatsko-ugarske nagodbe. *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje*, 13, Osijek 2015, str. 11-32.

utjecajem. Iako je već prošlo vrijeme izlaženja *Doma* Antuna Radića ali i *Podravca* i *Hrvatskih novina* Peroslava Ljubića Mara Matočec pažljivo čita Dom koji je izdavao Stjepan Radić poslije 1907. u Zagrebu nakon što su Podravci sa Tomom Jalžabetićem uložili velika sredstva u osnivanje Hrvatske seljačke tiskare u Zagrebu preko čijih izdanja je Stjepan Radić širio svoje ideje u narodu.¹² Ove su novine pod raznim naslovima izlazile sve do velike svjetske krize i bile su glavno štivo Mare Matočec.¹³ Čitala je i *Narodi val* koji je izlazio u vrijeme oblasnih samouprava 1927. i 1928. godine, dakle u vrijeme kada su seljaci mnogo očekivali od djelatnosti Stjepana Radića i njegovih suradnika, među kojima je bio i Đuro Basariček u samoupravama oblasti s hrvatskim stanovništvom. Taj je list uvelike utjecao na jačanje njenog republikanstva a može biti da je već kao 21-godišnja djevojka sudjelovala u Drnju na javnoj skupštini 16. kolovoza 1907. na kojoj su djevojčice Marica Šimunić i Marica Belčić predale Antunu Radiću kiticu cvijeća u crvenoj, bijeloj i plavoj boji sa željom da brani hrvatsko i seljačko pravo.¹⁴ Od 1910. redovito se potražuje na skupštinama hrvatske pučke seljačke stranke i opće pravo glasa koje dakako priželjkuju i žene ali se o tome ne usuđuju govoriti. Mara Matočec bila je prva seljanka/žena koja je zatražila da žene budu ravnopravne s muškarcima, srazmjerno svojem radu.

3.

Prva pojava Mare Matočec kao pjesnikinje koja propagira mirotvorstvo u duhu stranke Stjepana Radića. Prva datirana pjesma Mare Matočec potječe iz 1913. i u njoj žali za onima koji su poginuli u balkanskim ratovima.¹⁵ Rat smatra najvećom nesrećom a mir najvećom srećom ljudskog roda i to ju je odredilo kao ženu koja je izgubila u Prvome svjetskom ratu muža, suosjećajući s patnjama drugih đurđevačkog žena što je najbolje izrazila u svojem kazališnom komadu *Invalid*, koji se je i 1941. izvodio pod imenom *Bogalj*. Ona i braću Radić doživljava kroz njihovo stradanje i njena osjećajna vezanost uz ove ideologe HSS-a je konstanta čitavog njenog javnog rada, osnažena istupom Stjepana Radića koji joj je izborio pravo da kao seljačka žena javno govori na velikom skupu u Koprivnici 1921. godine a ima podršku gđe Barić. Često je spominjala taj događaj kada je Stjepan Radić rekao đurđevačkom političaru Tomi Jalžabetiću da onaj tko ne poštuje žene, majke i kćeri nema mjesta u njegovoj stranci.

Nije slučajno da se Mara u početku javlja kao pjesnikinja. Ante Lacković, seljak iz Konaka Krajnice kraj Đurđevca zalagao se u *Domu* da pjesme uđu u školske čitanke narodnih škola, jer da upravo kroz pjesmu narod izražava svoje najdublje osjećaje, tugu i radost.¹⁶ Mara je shvatila važnost ove poruke i javlja se u *Domu* brojnim pjesmama kojima slavi braću Radić i označava značajne događaje i obljetnice iz života Hrvatske seljačke stranke i njihovih vođa, djelujući sugestivno i na druge žene da izađu u javni život svojim pjesmama te sudjelovanjem u zborovima ili igrokazima. Poznavajući suzdržanost podravskih žena to baš nije bilo lagano postići a pjesme Mare Matočec iz tog vremena nisu izašle izvan lista *Dom* sve do 1993. kada neke objavljuje M. Kolar-Dimitrijević u već spomenutoj monografiji o Mari Matočec i Vlatko Smiljanić 2017. u prvoj knjizi *Sabranih djela*.

Ona pjeva u listopadu 1920. uoči izbora za Parlament koji je trebao izglasati republikanski ustav:

»Ustaj, seljački rode.

Evo blizu su izbori. Blizu dani sveti.

Al, ne daj se, mili rode, Svom potomstvu kleti.

Pazi kog ćeš izabrati, Da nas štiti, brani.

Ko ne će, da se složi z našimi dušmani,

Hajde samo, mili brate, U seljačku stranku,

jer kod nje je samo sunce Pravde na uranku«

¹² M. Kolar-Dimitrijević, Hrvatska pučka seljačka tiskara - tiskara braće Radić od 1906. do 1914. godine, *Hereditas rerum Croaticarum ad honorem Mirko Valentić*, Zagreb, 2003., 244-253.

¹³ Od 1907. izlaze pod nazivom *Dom* od 1907. do 1946. pod raznim naslovima i s izvjesni prekidima u izlaženju.

¹⁴ M. Kolar-Dimitrijević, H. Petrić, *Prilozi*, str. 89.

¹⁵ V. Smiljanić, *Sabrana djela M. Matočec*, I. izdanje, str 295.

¹⁶ *Dom*, 8, 20. VIII. 1918, str. 1.

Glasuj samo, moj seljače, za seljačku stranku.

Da nam sine sunce jače što je na uranku.« (*Slobodni dom*, 20. X. 1920)

Ovi stihovi doveli su više podravskih seljaka na biralište nego agitacije političara. Gotovo svi podravski seljaci su glasali za Radića, iako je ovaj u to vrijeme bio više u zatvoru nego na slobodi. Vlada je morala uložiti znatan napor da zataji Radićeve prijedloge o Ustavu i da zbog apstinencije Hrvatske pučke republikanske stranke od rada u Parlamentu proturi svoj radikalski ustav koji je posve zanemario moguće varijacije uređenja države na principu konfederacije ili federacije. Iako žene nisu imale pravo glasa, stihove Mare Matošec su žene čitale, jer u Podravini gotovo da i nije bilo nepismenih žena, pa su one iako formalno nisu bile glasači na izborima imale itekako velik utjecaj na muške učesnike na izborima.

4.

Mara Matošec pomaže Đuri Basaričeku i provođenju kolonizacije podravskih i zagorskih seljaka na području Virovitice i Slatine 1927. do 1935. godine...

Razočarana Radićevim priznanjem Karađorđevićeve monarhije i njegovim odricanjem od republikanstva Mara Matošec se udaljuje od Stjepana Radića te se veže uz Đuru Basaričeka, čija je majka Amalija kao umirovljena učiteljica živjela kod svoje kćeri Anke Pogačnik, nakon što je Ankin suprug prof. Viktor Pogačnik morao napustiti Bosnu i Hercegovinu kao nastavni kadar koji je ušao u to područje po dekretu austro-ugarske vlade. Bilo je to 1921. godine i on se smjestio u rodnom Đurđevcu dohranivši Amaliju Basariček koja je pokopana na đurđevačkom groblju. Međutim Viktor Pogačnik se 1927. ponovno uključio u politiku na strani Stjepana Radića, te je izabran u Odbor oblasne skupštine Osječke oblasne samouprave za voditelja financijskog odjela.¹⁷ Budući da se Osječka oblast protezala od Osijeka do Ludbrega imao je mogućnosti da pomogne financijski ideju koju je zastupao dr. Đuro Basariček, još uvijek tajnik Šilovićeve Narodne zaštite, o kolonizaciji siromašnih seljaka Podravine na područje Virovitice i Slatine, našavši u Ravnogorskoj štedionici koju je vodio Pavle Radić svog financijera. Naime mnogi su seljaci uslijed kreditne krize izgubili mogućnost otplate svojih kredita te im je prijetilo krajnje siromaštvo jer plodne zemlje na đurđevačkom području nije bilo. Otac dr. Đure Basaričeka bio je poznati pedagog Stjepan Basariček, koji je od 1867. do 1875. službovao u Virovitici, i koji je kreirao program osnovnih škola u Hrvatskoj sve do Prvoga svjetskog rata. U Virovitici je 1890. osnovano društvo »Okrijlje«, koje je skupljalo novčane priloge i skrblilo se za siromašnu djecu, a u kojem je društvu u vremenu krize vodila kćerka Đure Basaričeka i unuka Stjepana mlada učiteljica Amalija. U Virovitici je od 1919. djelovao kao kapelnik Čeh Jan Vlašimsky koje je obnovio rad »Rodoljuba« tj. ženskog i muškog pjevačkog zbora, a razvio je i manju diletantsku kazališnu djelatnost.¹⁸ Sve je to utjecalo na kolonizirano stanovništvo, a osobito na seoske naseljenike iz Podravine i Hrvatskog Zagorja koji su kupili velik broj parcela veleposjedničkog imanja Schaumburg Lippé koje je od 1911. godine bilo izloženo prodaji. Akcija je uspjela zahvaljujući i velikom zalaganju Mare koja je pokrenula više seljaka s đurđevačkog područja da se presele na istok, koji im je bio zatvoren poslije 1918. jer je beogradska vlada forsirala naseljavanje na tom području samo solunskih dobrovoljaca i kolonista iz Like, Bosne i Hercegovine, a zabranjivala koloniziranja seljaka iz kajkavskih krajeva. Dakako ovi

¹⁷ Bio je i prvi i jedini ministar u beogradskoj vladi iz Podravine 1932-1933. predstavljajući Jugoslavensku radikalnu zajednicu. No razočaran politikom vlade i diktaturom zatvaranjem vođe HSS-a on je ubrzo smijenjen što je smijenjen s položaja ministra šuma i ruda te se posve povukao iz politike te mirno živio u Đurđevcu kao umirovljenik. Nije se više nikada uključio u rad HSS-a, očito iziritiran ponašanjem nekih članova HSS-a lijeve orijentacije a možda i osnivanjem Mačekove Seljačke zaštite. (Željko Karaula, *Mačekova vojska. Hrvatska seljačka zaštita u kraljevini Jugoslaviji*. Izd. Despot infinitus. d.d., Zagreb 2015.) Vodstvo Radikala u Središnjoj Podravini preuzeo je Mihovil Tomac i paroh Adam Marin koji se doselio iz Osijeka gdje je bio član Oblasne skupštine 1928-1928. kao i direktor Etnografskog muzeja u Zagrebu Ivan Franić. (Vladimir Šadek, *Političke stranke u Podravini 1918.-1941.*, izd. Meridijani, Koprivnica 2009, str. 180) Kao radikal djeluje dalje i Franjo Novaković iz Molva.

¹⁸ Dragutin Doppler, *Glazbeni život Virovitice*, U: *Virovitica. Izabrane teme*, (ur. dr. Dragutin Feletar), Virovitica 1996, str. 127.

podravski i zagorski kolonisti nisu uživali tako veliku pomoć kao solunski dobrovoljci preko Agrarne zadruge, ali ipak su si i međusobno pomagali i slogom podigli svoje kuće i uspostavili pristojno gospodarstvo, koristeći se i uputama Josipa Predavca o vođenju seljačkog gospodarstva i slijedeći savjete koje su dobivali preko *Doma, Božićnica* ili direktno preko povjerenika.

No bilo je to teško vrijeme, osobito kada su u beogradskom parlamentu ubijeni Đuro Basariček i Pavao Radić, a ranama je podlegao i teško ranjeni Stjepan Radić u kolovozu 1928. godine. Mara Matočec, organizirala je neposredno poslije smrti ovih seljačkih vođa a prije uspostave šestosiječanjske diktature otkrivanje spomenika Đuri Basaričeku vežući ga uz prvi Kolonizatorski kongres koji je započeo citiranjem njene najljepše pjesme *Duša roda moga*, objavljene u *Seljačkoj prosvjeti* 1929. godine koja je inspirirana Mihanovićevom pjesmom *Moja domovina*. Đuri Basaričeku kao pokretaču kolonizacije hrvatskih seljaka u Slavoniju otkriven je 30. rujna 1928. spomenik u Okrugljači kraj Virovitice na čijem otvorenju su bili ne samo Viktor Pogačnik i narodni pjesnici iz okolice, već i dr. prof. Josip Šilović, tada predsjednik Narodne zaštite te prvi ban Savske banovine nakon osnivanja iste u jesen 1929. godine. Mara Matočec je organizirala čitavu svečanost napisavši za tu priliku posebni igrokaz koji su izveli kolonisti iz Korije. Uspjeh ove manifestacije bio je velik i o njoj su pisale sve hrvatske novine, a Mara Matočec je još 5. rujna 1928. gostovala u saborskoj dvorani na Markovom trgu u Zagrebu predlažući projekte za predmete kućnog obrta koji bi radile žene, nakon što je par dana nakon smrti Stjepana Radić izgorio Seljački muzej na Zrinjvcu u kojem su bile izložene narodne nošnje i seljačke ruktovrine. Maru zapaža i kipar Robert Frangeš Mihanović, autor spomenika kralja Tomislava pred glavnim kolodvorom u Zagrebu, te joj daruje model glave Stjepana Radića koji je sada u Virovitičkom muzeju. Mara je nakon tog vremena postala junakinja sa sela, borac za prava žena, seljakinja koja piše, pjeva, glumi majku domovinu i drži govore. Gotovo sam sigurna da je ona bila inspiracija i kiparu Vanji Radaušu koji je glavu kipa majke Domovine uobličio u liku žene sa crnom maramom, a to je bila odjeća koju je Mara Matočec nosila ne samo u igrokazu »Invalid« već je to bio način njenog odijevanja, odražavajući crninom i rupcem tešku povijest našeg sela na području vojnih krajina.

Mara Matočec je nastavila pisati i u vrijeme šestosiječanjske diktature, ali dakako bez poticaja žena na politički rad. No rad Seljačke prosvjete Rudolfa Hercega nije bio zabranjen pa se ipak moglo iz Seljačke prosvjete saznati nešto o radu podružnica koje se bave organiziranjem ženskih skupova ali i organiziranjem tečajeva za nepismene i tečajeva za šivanje. Nakon što je diktatura dobila blaže oblike Mara se ponovno jače aktivira u organizacijama Seljačke i Gospodarske sloge i to ponajviše u Virovitici. No u Đurđevcu je 1932. izveden njen humoristički igrokaz »*Prečasn i purančok*«, pisan đurđevačkom kajkavštinom a dugo vremena se davao igrokaz »Invalid« koji se spominje i pod imenom »Bogalj«, preko kojeg su žene oplakivale svoje muževe i sinove koji su stradali u Prvom svjetskom ratu. Mara u svojim djelima postaje iz mjeseca u mjesec sve odvažnija i u igrokazu *Matija Gubec* izražava želju ljudi za slobodom. Mara je u te igrokaze ugrađivala svoje stihove izmišljajući i melodiju, pa su neki napjevi koje su pjevale i žene i muškarci preko djela Rudolfa Matza dobili veliki publicitet. Mara je svoje priredbe izvodila u mnogim mjestima sjeverne Hrvatske. Mara opisuje život na selu, često i s dozom humora, a pjesme su one koje su se pjevale u Đurđevcu gdje je Mara sa kćerkom bila aktivna u ženskom zboru.¹⁹

U tom vremenu piše svoje najbolje pjesme koje su često motivirane teškim socijalnim prilikama, a neke odražavaju tugu zbog posječene šume koja je objavljena na đurđevačkom kalendaru Matice Hrvatske za 2017. godinu. Prekrasna je i pjesma »Zimzelenu«²⁰ te »Zapuštenoj kući u selu«²¹ te pjesma »Posječenoj šumi«.²² U tim pjesmama izražena je osobita ljubav za prirodu. No njene pjesme posvećene umrloj kćeri, majkama i bakama emocionalno su dublje, te nose pečat duboke proživljenosti tih tema, iako su ponekad ponešto nevješto sročene, jer Mara nije raspolagala nikakvim rječnicima koji bi joj pomogli u traženju riječi. Ona je jedina naša pjesnikinja koja je opjevala strahovit gubitak naših

¹⁹ M. Kolar, *Mara Matočec*, str. 24..

²⁰ M. Matočec, Zimzelenu, *Seljačka prosvjeta*, 1926, str. 285.

²¹ M. Matočec, Zapuštenoj kući u selu, *Seljačka sloga*, 1937, str. 2-3.

²² M. Matočec, Posječenoj šumi, *Seljačka sloga*, 1938, str. 43.

vojnika u Prvom svjetskom ratu. No žali i što iz sela mladići odlaze u gradove, te je to naglašeno vrlo iskreno u pjesmi »Majčine suze«.²³

Iako više ne živi u Đurđevcu ona motive i snagu crpi iz đurđevačkog kraja. To najbolje pokazuje i pjesma »Picoki« koju je objavila 1933. godine²⁴ i »Gjurgjevačkom starom gradu«.²⁵

5.

Marino pisanje i javno djelovanje od 1935. do 1939. Od 1935. Mara je već izborila svoje ime i u građanskom društvu i ona iz godine u godinu postaje sve hrabrija i na javnim skupovima sve otvorenije govori i piše o položaju žena. U crtici »Seljački život« iz 1937. ona traži da se umanje razlike između života u gradu i života na selu, te da seljački rad treba više cijeniti, jer nas on hrani.²⁶ U članku »Meni ne treba tvoja vura« žali se 1938. da u knjizi *Znamenite žene* nije pronašla niti jednu seljakinju te piše da ju to boli, jer smatra da bi povijest mnogih seljačkih žena trebale biti obilježene debelim slovima. Piše »O vi, seljačke kćerke, sestre, žene i majke! Vi čuvarice doma i domovine, vi ste si i težaki na polju i sobarice, švelje i kuharice, podvorkinje i dadilje. Eto, vaš je rada valjda previše velik, da se o njemu piše- Nosam protiv nikoga, poštujem svakoga i sve staleže, ali znam drage sestrice, da ne ću mirovati, dok više vas ne podigne svoj glas za dostojno mjesto u čovječanstvu. Dignimo glavu i čuvajmo svoje poštenje, kročimo naprijed! Zar ne zaslužuje pohvalu majka, - koju ja dobro poznam - koja je odhranila uz svoje desetero djece još jedanaest tuđih! Bila su to djeca od služavki i gospođa, koje su bile bolesne u porodu. I još je uz to na svakom proštenju bila, sve mrtve u blizini svojoj pokapala ... Čast materi, koja je tako davala svoju snagu, svoju krv tuđoj djeci, da svoj privredi više!... A kolike su druge majke vriedne spomena! Koliko na drugi način pomažu bližnjemu svomu! Zar se to ne bi moralo bilježiti?«²⁷

Mara propagira štednju. U crtici »Seljačka žena« opisuje kako je vozeći se vlakom na nekoliko dana u toplice upoznala jednu gospođu s kojom je pričala i koja ju nije razumjela kada je rekla »ako nam mrvica iz usta padne na zemlju mi ju pridignemo, poljubimo i stavimo nekuda, gdje se ne hoda, da je tko ne zgazi, jer mi znamo, koliko je znoja, truda i rada treba u gospodarstvu, dok se dođe do kruha, pa poštivamo svaku njegovu mrvicu«²⁸

Njena prijateljica je gospođa Jovanović iz Amerike, koju je upoznala preko Jurja Krnjevića koji je jako cijenio Marin rad. Maru promovira i književnica i novinarka Marija Jurić Zagorka u svojem časopisu *Hrvatska žena*. a 1939. joj časopis za ženu i dom *Hrvatica* dodjeljuje drugu nagradu za humoresku *Što je baba Maca pričala na čijanju perja*. Pričanja žene sa crnim rupcem na glavi postaju jako tražena. Iako su ti tekstovi često nedotjerani oni su pisani s dušom, a oni koji su to slušali prepoznali su njenu kajkavštinu i podržavali Marino djelovanje. Mara je znala jednostavnim riječima ispričati a onda i opisati život žene u Podravini, pa su te crtice sačuvane u radu *Starački razgovori*, koji je Vlatko Smiljanić priredio i objavio u prvoj knjizi Sabranih djela Mara Matočec.²⁹ Jezik je često originalno đurđevački. Tako na pr. Đurđevčanin Janko kaže svojoj ženi koja je pokušala iskazati svoje mišljenje na skupu seljana: »Naj čkomi«, a ona odgovara »Nego kaj, da, ja bom čkomela, a vi bote klafrali. Z mene bedaka delali«.

Seoske žene počinju shvaćaju da ne treba ostati zatvoren u četiri zida. Na razne načine i u raznim oblicima djelovanja Mara Matočec potiče žene da se uključe u javni i društveni život a da pri tome ne zanemare svoju obitelj, koja je Mari uvijek bila na prvom mjestu. Napisala je desetak radova upućenih

²³ M. Matčec, Majčine suze, *Napretkova uskrсна knjiga*, 1936, str. 42 i *Zbornik hrvatskih seljaka*, II, Zagreb 1938, str. 148-149.

²⁴ M. Matočec, Picoki, *Evolucija*, 1933, br. 6-7, str. 349-350.

²⁵ M. Matočec, Gjurgjevačkom starom gradu, *Evolucija*, 2944, br. 6-7, str. 250-251.

²⁶ »Seljački život«. *Seljačka sloga*, II/1937, br. 12, str. 164-5.

²⁷ Meni ne treba tvoja vura, *Seljačka sloga*, III/1938., str. 158-159. Ovaj događaj majke s desetero djece objavila joj je i Marija Jurić Zagorka u *Ženskom listu* 1938.

²⁸ M. Kolar-Dimitrijević, Mara Matočec, n.dj., str. 17.

²⁹ V. Smiljanć, *Mara Matočec*, Sabrana djela, str.200 i d.

izravno ženama i u članku »Žena i politika« objavljenom u časopisu *Naša žena, u siječnju 1937.* piše među ostalim ovako: *Bože mili, kako mi žene često čujemo, da za nas nije politika. Ona je, - kako kažu - samo za muškarce, koji su jake volje. Mi žene da to nismo. Kad bi mi - vele - imale pravo glasa, onda bi kler zagospodario politikom, jer mi smo previše pobožne.*» Kad se tako govori, dopuštam, da i tu ima netko pravo, ali nipošto obzirm na sve žene. Pitam ja, da li su i svi muškarci sposobni da budu veliki i znameniti političari! Vrljih i spremnih političara i među njima malo baš tako, kao što je i među ženama. A uzeti ženi pravo da prati, gleda i izriče svoj sud o političkim stvarima najgrublja je povreda čovjeka.«³⁰ Zatim je ispričala kako se je Radić založio za njen javni govor 1921. u Koprivnici, zaključivši da su žene svojim radom i zalaganjem potvrdile svoje sposobnosti i u ratu i u miru. Koliko suvremenosti u tom tekstu! Jednostavnost i otvorenost javnih nastupa Mara Matočec bila je fascinantna.

I rukopis *Prelec* sadrži mnoštvo njenih sjećanja na život žena uz Dravu u prošlosti, od turskih vremena kada su bile odvučene u Carigrad, pa do toga da se neke preobučene u muškarca bore kao krajišnici u krajiškim četama. Nije izostala ni priča o pucnju picecima na Osmanlije. Ima poseban afinitet za povijesne događaje, te je pisala i o starom đurđevačkom ali i virovitičkom gradu. Sve su to zapravo priče koje je Mara čula na prelima ili kod drugih zajedničkih radova kakovi su bili uobičajeni u ono doba kada nije bilo poljoprivrednih strojeva. Ona pod utjecajem bosanskih franjevacu unosi u igrokaz *Matija Gubec* podravsku, posavsku, pokupsku, sutlansku, jadransku i vilu Zagrebačke gore, a svakako je zanimljivo da nema slavonske vile, što ukazuje da Mara Matočec čitav kraj od Koprivnice do Osijeka smatrala Podravinom.

6.

Mara Matočec u vremenu Banovine Hrvatske i kasnije. Spoznavši njene govorničke sposobnosti ali i sugestivnost djelovanja vodstvo Seljačke sloge ju upućuje na područje Bosne, Dalmacije i Hrvatskog Zagorja i svuda biva dobro i rado prihvaćana a osobito lijepo su ju primile banjalučke muslimanke.

Mara Matočec postala je u tom vremenu i politička aktivistkinja koja djeluje u okviru Glavnog odbora HSS-a i odnosno preko Seljačke sloge te su smotre, a i Prvi ženski seljački kongres kao smotra seljačke kulture u lipnju 1937. otvorile Mari sva vrata. Mara često prenosi iste misli koje i Miškina, pa je očito čitala Miškinine radove, a članak »Da li hrvatski seljak može biti komunista« ona objavljuje u *Seljačkom domu 18. siječnja 1940. ali i u Podravskim novinama br. 4.* Sadržajna istovjetnost ovog teksta kao i nekih drugih radova s Miškininim radovima upućuje da su im teme sugerirane od vodstva HSS-a, što je u dobroj mjeri obezvrijedilo te radove, premda tu ima i individualnog razmišljanja iskazanog na jednostavan i svakom razumljiv način. Mara politički agitira za HSS u Dalmaciji 1939. godine u vrijeme Banovine Hrvatske. U tom vremenu Mara Matočec slavi hrvatske mučenike braću Radić i Matiju Gupca. O Mačeku piše s manje oduševljenja, iako je ovaj uspio stvoriti Banovinu Hrvatsku.

No kao i ranije često ukazuje na neravnopravnost žena te se perom i riječju zalaže za veća prava žena, želeći u članku »Ženski razgovori pred crkvom« da žene kao i muškarci poslije mise ostanu na okupu kako bi razgovarale o narodnim potrebama i o svojim posebnim problemima o kojima bi mogle i trebale razgovarati.³¹

Obilazi pojedine podružnice Seljačke sloge te u članku »I još nekima nije jasno« smatra da bi i podravske žene trebale imati svoju nošnju s obzirom na razvijenu kulturu lana i platna u Podravini, te da se o tome vodio razgovor u Kalinovcu na sastanku žena.³²

Mara Matočec u članku »Tri majke« uspoređuje 1940. položaj bogate građanske majke, seljačke majke i radničke majke, što jasno ukazuje da je proširila svoje horizonte i da je sve više shvaćala kao i Miškina, da su seljačke i radničke žene povezane istovrsnim mukama jer su mnoge seljačke žene dok

³⁰ Smiljanić, M. Matočec, *Sabrana djela*, str. 102.

³¹ Ženski razgovori pred crkvom, *Seljaka sloga*, 1939.

³² Mara Matočec, I nekima još nije jasno, *Seljačka sloga*, 1939, str 97-98.

su bile mlade radile u tekstilnim tvornicama i u domovima građanskih žena na najtežim domaćinskim poslovima.

Mara Matočec dr. Vladka Mačeka nije voljela kao što je voljela braću Radić u mladosti. Ipak je poslušala njegov savjet 1941. da se HSS-ovci povuku iz javnog života i da čekaju bolja vremena. No to čekanje nije imalo kraja. Tajno piše za sebe, ali nam upravo te reminiscentne crtice predstavljaju veliku dragocjenost. Mara Matočec je zaprepaštena ratnim zbivanjima. Ne odaziva se na poziv ustaša ali ni partizana te prestaje javno djelovati a pjesma posvećena Miškini koji je ubijen u Staroj Gradiški objavljena je u inozemnoj emigrantskoj štampi. Zapažanja su srećom sačuvana i iz njih možemo vidjeti silnu Marinu patnju zbog stradanja ljudi i životinja, domova i prirode u ratu, a i zbivanja poslije 1945. promatra s velikom i kritičnošću.

No drugo vrijeme i drugi problemi pridonose Marinom zaboravu. Njenu smrt 1967. godine registrirala je opet samo emigrantska štampa a imali smo sreću što je Marina obitelj sačuvala dosta izvorne građe koja je nastala Marinim radom, te im za to mnogo hvala.

Njena bibliografija još nije potpuna, ali ako se nastave izdavati Sabrana djela Mara Matočec, nadam se da ćemo jednoć imati sva njena djela sabrana u nekoliko svezaka a analiza sadržaja tih radova dati će nam ponajbolji uvid u život sela u srednjoj Podravini i virovitičkom kraju odnosno za izgubljenu povijest podravskog sela.³³

7.

Zaključak. Mara Matočec je izuzetna pojava u Hrvatskoj prve polovice 20. stoljeća. Ona je probudila seoske žene i djevojke na aktivni društveni rad, tražeći za njih slobodu i ravnopravnost. Njeno djelovanje uklopljeno je u povijest sela Hrvatske međuratnog razdoblja jer bez te povijesti ne možemo napisati ni povijest Hrvatskog naroda. Povijest se ne piše odozgo već odozdo - od malog ka velikome.

Njeno djelovanje treba promatrati na tri razine: 1. Mara Matočec kao majka i žena; 2. Mara Matočec kao pjesnikinja, književnica, organizatorica javnih istupa žena u okviru Seljačke prosvjete i Seljačke sloge i 3. Mara Matočec kao politička i javna djelatnica u funkciji HSS-a koja je mnogo doprinijela izbornim pobjedama HSS-a na području Podravine koja se danas smatra kolijevkom HSS-a. Iako bez škole Mara Matočec odigrala je značajnu ulogu u osvještavanju seljačke žene, potičući ih na čitanje i učenje a očito je u tome imala izvanrednog uspjeha a to njeno djelovanje ne bi trebalo pasti u zaborav.

Mislim da Mara Matočec pripada kulturnoj baštini Đurđevca ali i Virovitice, i oduševljena sam što ste organizirali ovaj kolokvij koji će ovu izvanrednu ženu vratiti u njen pravi izvorni kulturno-društveni krug. Njena sjećanja, njen govor i njena iskustva vezana su uz Đurđevac ali njena ljubav za narodne vođe, za zemlju, vodu, šume i cvijeće a osobito dom i domovinu su vječni. Život i rad u miru i u ljubavi prema bližnjima sa ženama koje čine više od polovice ljudskog roda za nju je najveća vrijednost života. Znala je dodirnuti srca seljačkih žena koje su zazirale od građanskih žena. Ona je bila predstavnic seoskih žena i njihovih problema i politici Hrvatske 1920. do 1941 godine.

Mara Matočec je bila seljanka koja je nadmašila mnoge građanske političarke i ušla u povijest kao HSS-ovska zapravo seoska književnica, uživajući sličan ugled kao i Miškina. Ona je stihovima koji su dolazili iz dubine duše izrazila težnju žena koje su podržavale ono što su naučavala braća Radić, tj. da su seljaci Hrvatske politički narod. Znala je dodirnuti srca seljačkih žena koje su često zazirale od javnog djelovanja i suradnje s građanskim ženama. Razbila je te strahove i uspostavila suradnju, nadomještavajući svoj amaterizam hrabrošću. Osim toga ona pripada Podravini kao i Mihovil Pavlek Miškina. To potvrđuju teme kojima se bavila ali i jezik. Iako njezino najjače kulturno djelovanje i rad za Hrvatsku seljačku stranku spada u vrijeme kada živi u Koriji, njezine najbolje pjesme i originalna djela nastala su ili su vezana tematski uz Đurđevac, pa su nesumnjivo đurđevačka baština i s pravom joj je postavljena spomen-ploča na njenoj kući iza crkve.

³³ Moj pokušaj izrade Bibliografija iz 1992. rađen je u ratnim uvjetima i nije potpun. Ja sam uspjela popisati 194 naslova. (M. Kolar-Dimitrijević, *Mara Matočec*, 1993, str. 129-135.) Nisu mi bile dostupne ni njene bilježnice preko kojih su se mogle korigirati naslovi i dati bolji uvid u njene radove.

SUMMARY

Mara Matočec (1885-1967) was born in Đelekovec, but her activity as a poet of the Croatian republican peasant party prevailed in Đurđevac, whereas after moving to Koriža close to Virovitica she was active in cultural and art events among women in Virovitica and its surrounding area, and since 1935 she was politically and culturally active in a much wider area. She is a promotor of display of difficult life of women in villages and a vocal advocate that men and women should be equal. Her entire life she followed the ideas of Antun Radić, representing his ideas of unifying women through community and political work, but this attachment to the ideas of the Radić brothers pushed her to complete oblivion after the end of World War II. Her scientific papers were important for the analysis of ethnographic life in Podravina, and she also essayed to write poetry, short stories and notes, which, due to their authenticity, became a source for history of village and history of the Croatian Peasant Party.